

A MAGYARORSZÁGI NÉMETSÉG BIRODALMI NÉMET SZEMPONTBÓL¹

AZ A NAGY ELLENTÉT, mely a mai s a háború előtti Németország szellemét elválasztja, a németiségről való felfogásban is megnyilatkozik. A régi és az új szemlélet az állami és népi (németül: Staatsdeutsch és „volksdeutsch“) gondolat körül kristályosodik. A régi felfogás, amely ma is széles körökben él, az államiságban látja az emberi közösségeket — tehát a népeket is — összetartó erőt. A másik, fiatalabb, túlteszti magát az államhatárokon és inkább a népet látja, mint valami természetadta egységet. Így a német népet is egy egységnek tekinti, a határ-menti és külföldi németiséggel együtt.

Magyar részen nem mindig látják világosan azt a folyamatot, amely a magyarországi németiség kérdését bizonyos németországi körökben mindinkább össznémet ügyé fejlesztette. Általában a pángermán hatalmi törekvések, a háborúelőtti német hódítópolitika új megmozdulásának tartják. Valóságban itt éppen egy határozott háborúutáni állásponttól, egy új „népi élményről“ van szó, amely a régi államnémet gondolkortól alapjában különbözik. E gondolat keretében természetesen a magyarországi németiség is nagyobb figyelemben részesül, mint azelőtt. Ez új felfogásnak is megvan a maga története és belső szükségszerűsége. Jogosságát most ne mérlegeljük, igyekezzünk mint történelmi adottságot jellemezni.

A NÉMET ÁLLAM jegyében álló régi kisémet-porosz szemléletben nem volt helye a magyarországi németiség kérdésének. Ez először Ausztriában válik élménnyé. A birodalom határain kívül s a nemzetiségi politika klasszikus földjén a német népi gondolat szükségképpen nagyobb szerepet játszott, mint a háborúelőtti porosz-magyar barátságban. E barátság voltaképpen csak a vezető rétegekből élt és abból az állami és társadalmi szellemből táplálkozott, amely mindkét országban hasonló nemesi és katonai hagyományokból alakult ki. Sok német nem is tudta, hogy Ausztriában németek laknak. Ha rokonok vagy ismerősök érkeztek onnan, hányszor mondták a gyermekek:

¹ Fenti cikk azt mutatja, miként nézik művelt birodalmi német körök a hazai németiséggel kapcsolatban általában a német-magyar viszonyt. Hogy ezt megtudjuk, arra ma talán még nagyobb szüksége van a magyarságnak, mint bármikor előbb, hiszen a nemzeti szocializmus németországi előretörésével kapcsolatban el lehetünk készülve aktívabb német politikára azon népekkel szemben, melyek között német kisebbségek élnek. Ezt a német politikát készíti elő a német településtörténet, melynek egyik tudós művelője a fenti cikk szerzője. Hogy a szóbanforgó kérdésekben, ha számunkra mereven is, de őszintén felfedte a német álláspontot, ez ránk nézve csak hasznos lehet. Előadásával szemben a mi álláspontunkat Mályusz Elemér itt következő cikke képviseli, melyre külön felhívjuk a figyelmet. *A szerk.*

„Hiszen ti mindig németül beszéltek, beszéljétek már egyszer osztrákul.“ Nem csoda, hogy ilyen körülmények között az elszigetelten kolonizált délkeleti németiség ismeretlen maradt.

A háborúutáni kor új tényeket teremtett. Porosz-magyar viszony helyett ma — minden napi-politikai csoportosulástól eltekintve — Németország, Ausztria és Magyarország sorsszerű egymásrautaltságával állunk szemben. De a térbeli átcsoportosuláson kívül a társadalmi és szellemi kép is lényegesen megváltozott. Az államhatalom, amely a háború előtt a köztudatot meghatározta, éppen Németországban, Ausztriában és Magyarországon, az egykori központi hatalmakban, erősen meggyengül és legalább is kifelé való hatásában erőtlen. Megfigyelhetjük azonban, hogy ezzel együtt a közösségek tudatában szükségszerű eltolódás megy végbe: a régi államgondolatot mindinkább elhomályosítja a népi összetartozás tudata. Úgy látszik, ez fog hatni a szétdarabolt magyarságban is. A magyar nép jórésze a magyar állam határain kívül él; egyre elhatározóbb jelentőséget nyer tehát a „külföldi magyarság“ fogalma. Ilyen és hasonló előfeltételekből alakul ki az az össznémet „népélmény“, mely egyetlen szellemi közösség tagjának érez minden németet: a határmenti lakosokat, az osztrákokat, szóval az egész németiséget, a birodalom határain túl is.

Hangsúlyozzuk: nem hatalomra törő csoportok politikai jelzavaráról van itt szó. Az ú. n. „Alldeutsch“-mozgalom egészen más síkban mozog. Az össznémet népgondolat nem fentről indul ki. Első jelentkezésében csupán a különböző német népcsoportok határozatlan élménye. Mint minden igazi emberi megnyilatkozás csak később nyer határozott alakot, hogy azután a társadalomban éljen és elterjedjen. Hogy ezen első élményekben milyen szerepe volt — különösen délkeleten — a német katonaságnak, eléggé ismeretes. Ezekben jeleztük azokat az előfeltételeket, amelyek a magyarországi németiség helyzetének Németországból való megítélését körülhatárolják.

EURÓPA TÖBBI NÉMET TERÜLETÉT is látnunk kell, hogy felismerhessük, miképpen látják a birodalomban a magyarországi németiség sajátos helyzetét. Németországból tekintve a határmenti és külföldi németiség Közép-Európa különböző helyein szellemi öntudat szempontjából igen nagy eltéréseket mutat. Északkeleten (az újonnan keletkezett kelettengeri országokban) igen hamar önállóvá válik a németiség, a népi hitvallás szabadsága és a szellemi autonómia terén, az államnemzetekkel szemben. Keleten (Lengyelországban) a legnagyobb veszély fenyegeti a németiséget, sőt a „zárt német néptalaj“ határait is. Itt a német kérdés már nemcsak probléma, hanem a létért való küzdelem. De a németiség szellemi öntudata éppen ezért egyértelmű itt. Délkeleten a tér nyílt: gazdagon tagolt, határozatlan és különböző; mintegy hatalmas munkaterület, sok pozitív lehetőséggel, de sok harccal és küzdelemmel is. A különféle vonatkozások és érdekek közepett az ottani németiség közvetítő szerepe világosan kirajzolódik.

Délkelet-Európa közepén fekszik Magyarország. A magyarországi németiség is ilyen középső helyzetet foglal el mind az államnemzethez való viszonyában, mind pedig különleges szerepében a délkeleti német-

ség egészével szemben. Természetesen hangsúlyoznunk kell, hogy itt Csonkamagyarország németiségét mai elhatároltságában értjük. Tudjuk, hogy Magyarországon és az ottani németiség köreiben is a történelmi szempont uralkodik, a revíziós gondolat jegyében. A mai magyarországi németiség fogalma és jellege eddig tulajdonképpen csak a gyakorlati kisebbségi politika terén nyert tisztázást, a társadalmi szemléletben alig. Ebben a szemléletben még benfoglaltatnak a szepesiek és az erdélyi szászok, a hienzek és a bánáti svábok. Németországi szempontból azonban a németiségnek Csonkamagyarországon megmaradt és a nagymagyarországi egészből önkényesen kivágott maradványa úgy tűnik fel, mint egy különálló csoport, amelynek szelleme a háborúutáni 13 évben a többi résztől eltérően alakult.

HOL ÉS MILYEN KÖRÜLMÉNYEK között találkozik a birodalmi német magyarországi útján az ottani németiséggel? Olyan vidékek népéről van itt szó, amelyek földrajzilag is a régi Magyarország szívében feküdtek és a közös balsorsban maradandó részt nyertek a magyar nemzet életéből. Ezt magyar részről is mindig hangsúlyozták, különösen a háború után, midőn a szászok gyors elszakadását oly keserűen érezték. Németországban viszont éppen a szászokról tudtak legtöbbet. A Szepesség régi városi kultúrája a tátrai utazók révén vált ismertté, a bánáti svábok pedig irodalmi vonatkozások révén (Lenau, Müller-Gutenbrunn). A hienzek ismeretlenek maradtak még Magyarországon is, a belső magyarországi németiség pedig, különösen a Középhegység svábsága, úgyszólván végleg elmerült. Éppen az a rész volt tehát a legkevésbé ismert, amely a mai Magyarországon él.

Semmiféle látható politikai vagy kulturális kapcsolat, még csak egyseges elnevezés sem fűzte össze ezt a németiséget. Máig sincs tisztázva a Budapest és a Balaton közötti német település térbeli kiterjedésének és a Középhegységben való összefüggésének kérdése. Csak a budai hegyek és valamennyire a Bakony svábjai ismeretesek mint körülhatárolt és nagyon elkülönült nyelvszigetek. Nem álltak biztosabb alapokon az ú. n. „Schwäbische Türkei“-ről (a tolna-baranyai németiségről) való ismereteink sem, minthogy itt eltekintve Pécsről és a Mecsekhegységtől, a földrajzi támpontok is bizonytalanabbak voltak. Itt ugyanis nem egy egyértelműen zárt táj területe települt be lassanként, hanem inkább tervszerűen és ezért a természetes előfeltételektől függetlenebből ment végbe a XVIII. században a kolonizáció. Mindehhez hozzájárul az is, hogy a Délvidéken ritkábban fordultak meg utazók és így a birodalmi német először a budai svábokkal került összeköttetésbe, többnyire Budapestről való kirándulások alkalmával. Csak igen kevéssé ismeretes, hogy pl. a komárom—tatai vasútvonal és a dunai hajóút egykori német települések mentén halad. Pedig itt majd minden tisztára paraszt falunak, amely a vonatból látható, jóformán teljesen nemet a lakossága, hasonló a helyzet a hegyvidék másik oldalán, a Gerecse északi lejtőjén, a Duna mentén egészen a folyó hajtásáig.¹

¹ A vasútvonal mentén, Tata és Budapest között: Alsó- és Felsőgallától Száron, Újbarokon keresztül Torbágyig és Budaörsig, tehát eltekintve Bicskétől

Persze helyi ismeretek szükségesek ahhoz, hogy mindezt észre vegye az utazó. Aki a területet nem ismeri, azzal könnyen megeshetik, hogy ha egyszer a nyugati, budavidéki falvak valamelyikéből villamoson jön be a fővárosba,¹ annyi parasztasszonyt és leányt lát és — még inkább — hall, akik nem tesznek nagyon magyaros benyomást. És ha megfigyeli különös nyelvüket, hamarosan valami osztrák-bajor keverék-dialektusra ismer, amely ugyan magyar elemekkel vegyes és bizony sokszor irodalmi német szempontból éppen nem szép, de a német utasnak, aki a magyar nyelvet nem ismeri, mégis barátságosan hangzik.

A németség ilyenén első felfedezését hamarosan követni szokta annak a lelki bizonytalanságnak meglátása, amely ezekre az emberekre súlyosodik. A városban gyakran találkozunk németekkel és már-nem-németekkel, akik nem ritkán hangosan magyarok és az idegenre éppen ezáltal meglepően hatnak. További szemlélődés folyamán három típus kezd határozottabb formát nyerni.

Az első típus vonásait azok a majdnem teljesen elmagyarosodott elemek mutatják, amelyek már alig vannak németségük tudatában és legfeljebb német származásukat és gyermekkorukat ismerik el. Eredeti anyanyelvüket szívesen elhallgatják, hogy ne tekinthessék azt hitvallásnak. Hangsúlyozzák azt a hálát, amellyel a magyarországi német a hazának tartozik és amely kötelezi őt arra, hogy a magyar társadalommal együtt dolgozzék és abban teljesen felolvadjon, hiszen német volta miatt sehol sem részesül hátrányban. Ezek a társadalomban már magyarokként lépnek fel és családi körükben, sőt gondolkodásukban tulajdonképpen túlnyomóan magyarok, tehát objektíve nem számíthatók már a jelenlegi németség állományához. A második csoport azoké, akikből hiányzik a magatartás természetes szabadsága. Ezek egyenesen megmondják, hogy ők németek, de ennek emlegetésével nem akarják boldogulásukat megnehezíteni. Sok hallgatólag szellemi munkás tartozik ebbe a csoportba. A németek harmadik csoportja ritkább és inkább a vidéken található; kevés közöttük a művelt elem. Ezek gyakran kimutatják elégedetlenségüket és azt mondják, hogy németségüknek ugyan gazdasági téren semmi kárát nem vallják, de mégis másodrendű polgároknak számítanak és panaszkodnak, hogy ha valaminő társadalmi állást foglalnak el, nehézségeik lehetnek.

Mindezek folytán igen bizonytalan, hogy a zárt német parasztfalvaktól eltekintve ki és mi számítható Magyarországon a németséghez. Mindez a városi életben nem tűnik oly természetellenesnek, bár ott is igen sok emberileg nem örvendetes következménye lehet. Az ú. n.

és Bia járási székhelytől, amelyben csak nagyszámú német kisebbség található. Ezek és a közeli budavidéki német falvak között a zsámbéki termékeny lejtőn, a vasútvonaltól északra, csak 3 régi magyar falu fekszik. A Duna mentén azonban ott van először a Süttőtől Nyergesújfalun át Tátig vezető vonal, amelyen csak Piszke magyarosodott el teljesen az utolsó 30—40 évben, másodsor pedig a tulajdonképpeni Dunaszorosban Zebevény, Nagymaros és Visegrád csoportja, amelyben csak a nagy Dunabogdányt nem érinti a váci Dunaágban haladó gőzös, hanem csak az egyébként tót településű Pilishegység alján közlekedő helyi hajó.

¹ Így pl. Budafok—Promontorról, Nagytétényből vagy Budaörs—Törökbálint-ról, vagy az északi helyi vonattal Vörösvár—Solymárról, vagy a másikkal Szentendre—Békásmegyertől.

renegátságot sehol sem lehet olyan jól tanulmányozni, mint Magyarországon és éppen a hajdani németiség körében.

Hogy vidéken mennyire terjed ez a jellemző bizonytalanság, az látható abból, hogy vannak olyan falvak, amelyekben egy hétig is tartózkodhatik az idegen anélkül, hogy a népesség jelenlegi állományáról tiszta képet nyerhetne, vagyis felismerhetné, hogy a falu még német-e vagy már megmagyarosodott. Hogyan is ismerhető ez fel és mi legyen a döntő körülmény pl. egy olyan faluban, melyben nincs német egyesület. Magyarországon gyakran még tiszta német falvakban sem hallani az utcán német szót. Némelyik faluban még sem a piacon, sem a gyermekjátékokban, sem a köszöntésben. Német feliratok egész Magyarországon ritkán olvashatók és még a temetőekben is fogyóban vannak. Csak a paraszttal folytatott magánbeszélgetésekben, amelyek talán magyarul indulnak, fedezhető fel a német mint „magán“- és családi nyelv. Ekkor tudja csak meg az idegen, hogy az emberek gyermekeiket magánúton taníttatják, mert az iskolában német órát nem tartják szükségesnek és a falusiak ezt nem is szeretnék nyilvánosan követelni. A falu paraszti alapállománya például 80—90 családnnyira becsülhető. A parasztok mellett azonban esetleg többszáz kézműves lakik ott, akik születésre nézve szintén németek, de a kézművesforgalom folytán nyelvükben már bizonytalanok, annyira hogy igen nehéz őket német beszélgetésre bírni.

Tisztára számszerűen talán már többségben vannak az ilyen faluban azok, akik magyarul beszélnek. De mérvadó lehet-e ez a falu népi hovátartozóságának megítélésében, mikor majd minden ember közvetlenül német származású? Megváltozott-e már a népi hovátartozóság, kicserélődött-e a népi élmény s határozottá vált-e az új hitvallás pusztán eme öntudatlan nyelvi elidegenedéssel? A régi parasztsággal szemben mérvadó lehet-e a kézművesek és napszámosok mozgékonyabb eleme a zárt falusi települések jellegére nézve? Nem a tulajdonképpeni népélmény él-e a parasztnak gyakran eltitkoltan is ápolt német családi nyelvében és abban a kívánságában, hogy gyermekeiket német nyelvoktatásban részesítsék?

Már gyakran hallani, ha megkérdi az ember: „Németek vagytok-e hát, vagy már nem?“, a feleletet: „Nem tudjuk biztosan. Mind jó magyarok vagyunk (Wir sind alle gute „Ungarn“), hiszen ezt könyv nélkül megtanultuk az iskolában, de hát apáink és anyáink németül beszéltek (Das Deutsche ist ja unsere „Muttersprach“ und Vatersprach) s az ősök nyelvét mégsem adhatja fel az ember csakúgy.“

És a „németországi úr“ nem marad csak érdekes és különös vendég, hanem valahogyan emberileg közelebb áll hozzájuk, mint pl. egy ugyanolyan rangú magyar „úr“. Mi az, ami az emberi közelség és rokonság érzését kelti a műveletlen parasztnak? Mit jelent ez egy ilyen falu parasztságának szellemét illetőleg? Ha becsületesen akarunk ítélni, nem szabad az ilyen falut minden statisztikai megmagyarosodás ellenére sem „magyar“nak tekintenünk, hanem legalább is le kell szögeznünk, hogy itt valami olyan átmeneti formáról van szó, amelyből a németiség eltűnően van.

A birodalmi német végső benyomása az, hogy a magyarországi németiség kérdésének legjellemzőbb vonása: a határozott arculat

hiánya. Megnyilatkozik ez a népcsoportok földrajzi elhelyezkedésében s a társadalmi rétegek ellentmondó szellemi magatartásában. A határok elmosódnak, az embereken nyugtalanság vesz erőt, a németiség egyes csoportjai türelmetlenkedni, mások felmorzsolódni látszanak, egyesek ellenzékbe szorúlnak, mások talajukvesztetten tétováznak. Mit jelent azonban a németiségnek ilyenforma magatartása az egész kérdés szempontjából?

MEG KELL HALLGATNUNK A MAGYAR VÉLEMÉNYEKET, mielőtt e kérdésben állást foglalnánk. Ha vidéki tapasztalatainkat, vagy a budapesti villamosban észlelt jelenségeket magyar ismerőseinknek említjük, azonnal feltűnik a kérdés nyugtalanító bizonytalansága. A budai svábokról pl. a következőket mondják:

„Ezek német származású svábok, de jó hazafias magyarok, igen derék földműves nép, amely a főváros közvetlen szomszédságában szabadon megtarthatta jellegét és nyelvét. Sokan közülük ma sem tudnak még magyarul, ami Magyarországnak mindmáig folytatott nagyvonalú nemzetiségi politikája mellett szól és azt bizonyítja, hogy mindaz, amit Magyarország ellen e téren mondanak, nem egyéb pusztá rágalomnál. A németiség és a magyarság között sohasem volt semmiféle ellentét, csak újabban szítanak a falusi népességben nyugtalanságot a pángermánok. Ezt a kívülről elindított mozgalmat az országban politikusok mozgatják és megakadályozzák az embereket, hogy jó magyarok legyenek és békésen asszimilálódjanak.“ Ezekről pedig nyomatékosan óvják az embert: „Olyan szükségleteket támasztanak, amelyek különben nem volnának meg, mert mint politikusok éppen ezekből élnek.“

Ha azonban a birodalmi német az ilyen, magyar felfogás szerint intem, magyar kérdések iránt túlságos érdeklődést tanúsít, mindjárt azt a gondterhelt kérdést szögezik mellének: „Mit akar Németország Magyarországon?“ Ugyanezt a kérdést teszi fel a gyanútlan tudós kutatónak a falusi plébános, ha az a vidéken elfeledett német telepek első anyakönyveibe akar betekintést nyerni, ugyanez a nagyműveltségű elemekkel folytatott beszélgetések ugrópontja s ugyanez a nyugtalanság tűnik fel, midőn pl. birodalmi német részről bizonyos követelések jelentkeznek. A szellemi önfenntartásért súlyosan küzdő kis népek és nemzetek ösztönös és tisztára érzésbeli védekezése ez, amely a magyarságban elszigeteltsége folytán különösen kiéleződött. Beékelve az északi és déli szlávok közé, legbensőbb állományában folytonosan veszélyeztetve, az egyetlen rendelkezésre áUó ellenszerhez nyúlt a magyarság: állami egységesítés és nemzeti nevelés útján minél több idegen népi alkatrészt akart beolvasztani és felszívni. Gyakran hangsúlyozták már, hogy e téren a németiség különös nyereségnek tekintendő. Csak abban térnek el a vélemények, hogy milyen mértékben olvadjon be a németiség a magyarságba. A német álláspont megáll a teljes beolvadás előtt s lehetőknek tartja a nemzettel s társadalommal való együttélést az eredeti népiség és nyelv megőrzése mellett is. A magyar közvélemény e téren gyakran, tisztán érzésbelileg, többet követel. Már az idegen anyanyelvhez való

ragaszkodásban is gyakran a magyar nyelv lebecsülését érzi, főleg minthogy széles körben gondot okoz az, hogy még az államnyelv pusztá ismerete terén sincs meg a kellő haladás. Ez aggodalom legjellemzőbb megnyilatkozása talán az a parlamentben gyakran hangoztatott kívánság, amelyet mindig hallani, ha a német kérdés kerül szóba és amelyet Németországban oly igen kevésbé értenek meg: hogy legalább senkinek se okozzanak nehézségeket, aki meg akar magyarosodni!

E magatartás mögött — érzésben vagy öntudatosan — az az aggodalom húzódik meg, mely a folytonosan támadott s ma létalapaiban veszélyeztetett liberális magyar nemzetállam-gondolat teljes összeomlásától fél. A történeti tapasztalatok, a földrajzi elhelyezkedés szempontjai a nyugati, osztrák vagyis német szomszédától óvnak. A meglehetősen szélességben határos „zárt német néptalaj“ látszik a sajátos magyar életformát kulturális téren is leginkább veszélyeztetni. Tán ezért is hajlamos a politikai dialektika Ausztriát és Németországot elvileg elválasztani és az osztrákokat másodrendű németekként külön tekinteni. Egy általános geopolitikai jelenség: a közvetlen politikai szomszédság ismeretes ellentéte nyilatkozik itt meg. Az erősebb szomszéd tisztán érzésbelileg is kellemetlenül hat és a gyengébb fél a szomszéd mögött keres barátot: ez a távolabbi állam Magyarország számára a háború előtt Poroszország volt, most pedig Olaszország, majd Franciaország.

Persze ma is vannak Magyarországon belátó elemek, akik tiltakoznak az ilyen részben érzésbeli tájékozódás ellen és a nemzetiségi kérdésben is nemcsak taktikai okokból foglalnak el egy más, sokkal pozitívabb magatartást. Szent István birodalmát szerintük csak a Középduna medencéjében sorsszerűen összekapcsolt népek együttműködése biztosíthatja. A magyarság küldetését egyértelműen az egymástól lényegükben különböző népcsoportok állami összefogásában és vezetésében látják megadva, hogy ezek a csoportok népi jellegük teljes megőrzésével egy életteljes Új-Hungáriát teremthessenek. Egyelőre csak egyesek hangoztatják ezt a gondolatot. Hogy az általános magatartás, amellyel egyelőre számolnunk kell, jelenleg mennyiben biztosíthatja a német birodalom szemszögéből tekintve a pozitív együttműködést, csak akkor tudjuk körülhatárolni, ha számbavesszük az ottani nézeteket is.

A KÜLÖNBÖZŐ NÉMET SZEMPONTOK talán három csoportra oszthatók: az államnémet, a nagynémet és a népi német álláspontra.

Azoknak a széles köröknek, amelyeket leginkább a „kisémet közönyösség“ neve alatt foglalhatunk össze, még mindig az állam, mint a népek csoportosulásának döntő instanciája, az eszményképe. E körökben a belpolitikai aktivitás uralkodik és — mint már mondtuk — még ma sincs jóformán semmi vonatkozásuk a határmenti és külföldi németséggel. Az osztrákokat sem vonják be az össznémetiség életteréről alkotott fogalmukba, még annyira sem, mint a Kelet nagy idegen népességű területeit, amelyeket gazdasági-stratégiai okokból igényelnek. E felfogás szerint az állami hovatartozás fontosabb mint a népi.

Ez az álláspont Magyarországon nem igen volt ismeretes. Ott inkább ismerték a kezdetben Ausztriából beható „nagynémet“ irányzatot. Ezt tartják még ma is az általános német törekvésnek, a háborúelőtti német iskolaegyesület („Deutscher Schulverein“) és a birodalmi német „Verein für das Deutschtum im Ausland“ működésének visszhangjának alapján. Minthogy pedig Magyarországon a kisebbségi kérdést is főleg az államideológia keretében látták, e mozgalomban is a magyar államgondolat meggyöngyítésétől és a pángermán hatalmi törekvések megerősödésétől félték. Ezzel szemben ismét hangsúlyoznunk kell, hogy ez az irányzat éppen az államnemzet gondolatával ellentétben alakult ki és megszabadítva magát az államgondolattól, a nép életterét akarja felölelni. Minden esetleges kiterjeszkedési törekvés ma tisztán a népi terjeszkedés értelmében veendő és nem a háborús hódítás, az esetleges annexió jegyében. Végeredményben azonban ez az irányzat is ragaszkodik az államfelfogás bizonyos elemeihez. A nép törzshazáját — a német birodalmat — tekinti a tulajdonképpeni hazának, az idegen államot pedig inkább valami szükséges rossznak látja, valami alaki-jogi dolognak, amihez semmi köze a szellemi odatartozásnak. A kisebbséget is nem annyira „népcsoportnak tekinti, mint inkább „nemzetiségének, amely a vendéglátó államban csupán mint vendég szerepel. Az államnépvel való közösséget egy nemzetben belül mint kulturális egységet nem tartják lehetségesnek. Nemzeti közösség és különböző népi hovatartozás e felfogás szerint kizárja egymást. Itt a népi hovatartozás gondolata jut túlsúlyra az állammal szemben.

Erről az oldalról természetesen a kisebbségi kérdés politizálását és az államnémet nacionalizmus szellemében való radikalizálódását követelik — a kor sodrában ugyan, de nem a kor szellemében! Megjegyzendő mindenesetre, hogy ez az irányzat német részen számszerűen igen erős, de mai gyakorlati politikai munkában nem játszik mérvadó szerepet. Kevés köze van éppen a magyarországi németiség problémájához. A magyarországi németiség el is utasítja magától ezt az irányzatot, amely különös szerepének és helyzetének lényegét nem fogja fel.

Ez a felismerés csak a harmadik irányzatnak: a népi németnek tulajdona, amelyet mint olyat Magyarországon csak igen kevésé ismernek, de amely tényleges kapcsolatban van mind az ottani németiséggel, mind pedig a hivatalos magyar és birodalmi német körökkel. Ez az irányzat csak a népcsoportok életjogát hangoztatja az idegen államokon belül, ahol azoknak pozitív feladataik vannak és ahol érzik a kötelezettséget, hogy az illető országnak mint hazájuknak sorsában osztozzanak és a közös munkához hozzájáruljanak. De a haza első sorban a táj, a föld. Túl rajta az államhoz a történeti öntudat folytán kapcsolja az egyes embert egy nemzeti érzés vagy patriotizmus, de ez nem megy a mindenkori népiséggel járó idegen népi hovatartozás rovására. Amennyiben erről hitvallást kell törni, ezt egyre inkább a felekezeti hitvallás szabadsága illeti meg. Más kérdés az, hogy mennyire érett a mai kor erre a gondolatra, amíg a nacionalizmus kizárólagos államalkotó ideológia marad.

Az első irányzat tehát, mint pl. a kisméret-porosz vagy a régi nagymagyar, csak az államot látja és nem a népet. A „nemzet“ itt inkább a felső rétegek kifejezése. (Államnemzet.) A második irányzat, a nagynemzet (amelynek egy nemlétező kismagyar felelne meg), csak a népet látja és nem az államot. A nemzet is inkább minden határon túl és minden állami elhatárolás ellenére a nép egészének foglalatja a szemükben. A harmadik irányzat egymás mellett látja a népet, a nemzetet és az államot. „Nemzet“ mint fogalom mellett vagy helyett inkább kultúráról és sorsközösségről beszél, amelyet vagy egy egységes államnép visel, vagy pedig olyan különböző népek, amelyek közös munkára szövetkeztek egy államiság keretében.

A TOVÁBBI FEJLŐDÉSNEK minő lehetőségeit látják ma Németországban — természetesen e mérsékelt felfogás hívei? A helyzet ma még áttekinthetetlen. Jól látható a többi szomszédos országban uralkodó helyzettel ellentétben a magyarországi németiség különleges szerepe éppen az államnépvel való erősebb összetartozása terén. A tényállás pozitív oldalát ma még csak maguk a magyarországi németek hangoztatják, de már ők is bizonyos korlátozássá. A birodalomban túlsúlyba került a negatív benyomás, még a mérsékelt felfogás híveinél is. Tekintettel a németiség helyzetére a többi európai országban, valamint a háborúutáni kor kisebbségi politikájából szerzett tapasztalatokra, a magyarországi helyzet igen bonyolultnak tűnik fel. Nem hiányzanak olyan hangok sem, főképpen azok köréből, akik helyi ismeretekkel rendelkeznek, hogy a „magyarság“ a németiség legnagyobb „népi ellensége“, vagyis éppen az az idegen népi csoport, amely a németiség népi állományát a legeredményesebben támadja meg. Teszi pedig ezt nem annyira nyíltan, külső erőszakkal és hatalmi eszközökkel, hanem inkább belsőleg, a népi öntudat lelki síkján. Fentebb már utaltunk arra a bizonytalanságra, amely úrrá lett a kedélyeken. A feltétlenül asszimilálni akaró magyar szempont számára ez az elmosódottság bizonyára igen pozitív jelenségnek számít és a „német nép legnagyobb ellenségéről“ szóló vallomást igen öröndetes nyereségként könyvelhetik el, ha nem is ebben a fogalmazásban. A belátókat azonban, kik egy jobb jövő felé igyekeznek, amelyben a magyarság legalább megközelítőleg újból felveheti régi küldetését a Kárpátok medencéjében, bizonyára gondolkodóba ejti ez a vélemény. Német részen azonban nemcsak a városi németiséggel, hanem ama szegény parasztokkal is együtt éreznek és együtt viselik tisztázatlan öntudatukért a felelősséget, már csak a gyermekek érdekében is. A birodalomban éppen ezért még a mérsékelt felfogásúak körében is szívesen látják az ellentétek fokozódó kiélesedését, hiszen a viszonyok csak nyerhetnek belőle tisztázottságban és egyértelműségben.

A szükségszerű radikalizálódás jegyében a mai helyzet általában reménytelennek tűnik. Nem szólunk itt a magyarországi németiség mai vezetőiről, de bizonyos az, hogy akik a fiatalok közül egyszer majd átveszik a vezetést, csak erőszakosabbak és radikálisabbak lehetnek. Talán tényleg elmúlik ezáltal a helyzet feszültsége, ha negatív értelemben is. Kíváncsi-e azonban, hogy a magyarországi németiség kérdése a

jugoszláviai helyzet képére egyszerűsödjék le és élesedjék ki? Mi lesz akkor azzal a gondolattal, amely Nagy-Magyarországot a többi népcsoport önkéntes visszacsatlakozásával látja újraszületni? Igen nehéz német részről a fenti megfigyelések alapján ebbe az elképzelésbe beleilleszkedni és benne a politikai megvalósíthatóság reményét felfedezni. Ami ma belpolitikai téren előtérben áll, legfeljebb megfogalmazásában irányul Nagy-Magyarországra, kihatásában azonban „kismagyar“. Csak az a kérdés, hogy vájjon a viszonyok és a térbeli adottságok, tehát az igazi természeti erők, nem hatalmasabbak-e, mint ezek az egyre merevebb nézetek.

Befejezésül tehát talán mégis adhatunk valami kilátást, bízva az egészséges életvalóság tényleges hatalmában. A mai Európának a kisebbségekről alkotott felfogásában, tehát abban is, ami különböző népek hozzátartozóit egy állam keretébe fogja össze közös munkára, egyre nagyobb jelentőséget nyer az anyaföldnek, a hazának tájban és közös sorsban gyökerező élménye és ez az, ami Magyarországon is bizonyára el fogja dönteni a helyzetet. Igen fontosnak látszik e szempontból, hogy felhagyjunk a régi nézetekkel és az állami gondolkodás egyoldalú érvényesítésével. Mint már mondtuk: az állam nem a haza, az állam azonban területi fennhatóságával előtérbe nyomult az egyes ember tudatában. Ez nemcsak Magyarországon volt így. A földhözköttöttség érzését betakarta és elfedte az alkotmány tudata, a törvényhűség és a patriotizmus. Így Németországban is a „Vaterland“ fogalma, szemben azzal az inkább női-érzésbeli élménnyel, amit az „anyanyelv“ fejez ki, a római gondolkodás befolyása (pater, patria, patriotizmus) és fiatalabb keletkezésű. Ma ez a fogalom, midőn inkább a nép és a hon élményére térünk vissza, mint érzelmi alapra, jelentőségében csökken. De az új érzésből ismét keletkezhetik egy új „nemzeti“ hitvallás. A hon élménye az, ami a magyarországi németséget a magyarsággal összekapcsolja. Ezt az állam nem veheti el tőle és nem pótolhatja. Ügy látszik, ez az alap, amelyen az egész kérdés pozitív értelemben megoldhatónak tűnik fel. A népi élménynek azonban egészen más helye van az emberi lélekben. Abban a módban viszont, ahogyan ez a két tényező a magyarországi németségben egy alapmagatartássá egyesül és egyidejűleg a magyar történeti öntudattal is kapcsolatba kerül, mutatkozik meg e népcsoport különleges helyzete az egész délkelet európai németség keretében.

ISBERT OTTO ALBRECHT